

KANCELARIA SENATU
BIURO INFORMACJI I DOKUMENTACJI
Dział Analiz i Opracowań Tematycznych

Olga i Andrzej Małkowscy

OPRACOWANIA TEMATYCZNE

OT-535

LUTY 2008

Opracowanie:

Julita Rudzka

Biuro Informacji i Dokumentacji Kancelarii Senatu

Dyrektor – Andrzej Dziubecki – tel. 022 694 94 32, fax 022 694 94 28,

e-mail: andrzej.dziubecki@nw.senat.gov.pl

p.o. wicedyrektora – Anna Pomianowska-Bąk – tel. 022 694 95 20, e-mail: pomianow@nw.senat.gov.pl

PIERWSI HARCERZE RZECZYPOSPOLITEJ

Andrzej Małkowski urodził się 31 października 1888 r. w Trębkach koło Kutna w rodzinie ziemiańskiej o tradycjach patriotycznych i żołnierskich. Uczył się w Warszawie, Tarnowie, Krakowie i we Lwowie, gdzie w 1906 r. w 6 Szkole Realnej uzyskał świadectwo dojrzałości. Już w 1905 r. wziął udział w strajku o prawo do języka polskiego. W 1908 r. rozpoczął studia na Wydziale Budowy Maszyn Politechniki Lwowskiej, które po dwóch latach porzucił.

Był współzałożycielem tajnego abstynenckiego stowarzyszenia „Młodzież” powstałego w 1905 r. w Krakowie. Należał do „Zetu” – trójzaborowego tajnego Związku Młodzieży Polskiej, odwołującego się do tradycji filomatów i filaretów. Od 1909 r. był członkiem, a później instruktorem wyłonionej z „Zetu” Organizacji Młodzieży Niepodległościowej „Zarzewie”. Działał także jako instruktor „Sokoła”. Należał do powstałego w Krakowie związku „Eleusis”. To właśnie na jednym z zebrań „Eleusis”, w grudniu 1910 r., poznał Olę Drahonowską, swoją przyszłą żonę.

W 1908 r. ukazała się książka Roberta Baden-Powella „Scouting for Boys”. Rok później, w listopadzie, Andrzej Małkowski otrzymał ją do przetłumaczenia. Zachwycił się skautingiem jako nowym sposobem życia i stał się jego propagatorem, zorganizował pierwsze drużyny skautowe. W marcu 1911 r. wykładem Andrzeja Małkowskiego rozpoczął się pierwszy w Polsce kurs dla instruktorów skautowych, a w kwietniu wyszły pierwsze arkusze przygotowanego przez niego podręcznika „Scouting jako system wychowania młodzieży”. Arkusze były przemycane do wszystkich zaborów. Obok podstawowych cech, jakie powinien mieć skaut, Andrzej Małkowski wymienił rycerskość i patriotyzm. Przypomnijmy dwa pierwsze prawa skautowe: „Na słowie skauta można polegać jak na Zawiszy. Skaut jest wierny Ojczyźnie.”

W 1911 r. władze „Sokoła” powołały Naczelną Komendę Skautową, w której skład weszli m.in. Andrzej Małkowski i Olga Drahonowska. We Lwowie powstały wtedy pierwsze polskie trzy drużyny skautowe, w tym jedna żeńska, a w lipcu 1911 r. odbył się pierwszy obóz harcerski w Sokolem.

15 października 1911 r. Andrzej Małkowski rozpoczął wydawanie dwutygodnika „Skaut”. W pierwszym numerze opublikował m.in. tekst ślubowania skautowego i ogłosił konkurs na odznakę harcerską. Pismo szybko zdobyło popularność, o czym świadczy jego nakład – 6 tysięcy egzemplarzy. W marcu 1912 r. Andrzej Małkowski wyjechał na trzy miesiące do Anglii, aby zebrać materiały do nowego wydania swej książki. Po powrocie został odsunięty od pracy w „Skaucie” i Naczelnej Komendzie Skautowej.

W czerwcu 1913 r. stanął na czele delegacji polskich harcerzy na Trzeci Wszechbrytyjski Zlot Skautów w Anglii. Nad swoimi namiotami polscy skauci umieścili napis „Poland”, nazwę kraju, który nie istniał na mapie świata. Robert Baden-Powell odznaczył Andrzeja Małkowskiego złotym medalem za zasługi. Relację z tej wyprawy umieścił Andrzej Małkowski w książce „Jak skauci pracują”.

19 czerwca 1913 r. w Zakopanem odbył się ślub Andrzeja Małkowskiego z Olgą Drahonowską. Była to wyjątkowa uroczystość – ślub dwojga harcerzy, w harcerskich mundurach, ze świadkami harcerzami, celebrowany przez księdza harcerza. Ze względu na stan zdrowia Olgi Małkowscy osiedli w Zakopanem, gdzie Andrzej Małkowski stworzył silny, niezależny ośrodek harcerski. Obydwoje marzyli o wolnej Polsce, jej zaczątkiem miała być Rzeczpospolita Podhalańska. W tym celu wraz ze swoimi podopiecznymi gromadzili broń w jaskiniach na Nosalu.

Wraz z wybuchem wojny Andrzej Małkowski wstąpił na krótko do Legionów Polskich. Po jego powrocie do Zakopanego, w lutym 1915 r. wykryto broń i Małkowscy musieli uciekać. Przez Wiedeń i Szwajcarię dotarli do Londynu, a następnie do Stanów Zjednoczonych, gdzie Andrzej Małkowski prowadził kursy instruktorskie i zakładał polskie drużyny skautowe. Ukazały się też jego nowe książki „O wychowanie skautowe” i „Musztra skautowa”. Zarząd Związku Sokołów Polskich w Stanach Zjednoczonych mianował Małkowskiego naczelnym skautmistrzem. Podczas pobytu w Stanach Zjednoczonych Andrzej Małkowski zabiegał o utworzenie tam Legionu Polskiego. Ponieważ nie uzyskał poparcia władz związku, przeniósł się do Kanady i zaciągnął do wojska kanadyjskiego. Wraz z grupą „Sokołów” odbył studia w Szkole Oficerów Piechoty w Toronto. Służył w armii kanadyjskiej, walcząc na froncie we Francji. Wreszcie, jesienią 1918 r., otrzymał przydział do Armii Polskiej sformowanej przez gen. Józefa Hallera.

Wraz z Jerzym Rudlickim został wysłany z rozkazem gen. Hallera dla dywizji gen. Lucjana Żeligowskiego w Odessie. W nocy z 15 na 16 stycznia 1919 r. statek „Chaouia”, na którym płynęli, wpadł na minę i zatonął w pobliżu Cieśniny Messyńskiej. Andrzej Małkowski zginął.

W 1921 r. naczelne władze ZHP w uznaniu wielkich zasług mianowały Andrzeja Małkowskiego honorowym harcerzem Rzeczypospolitej.

Olga Małkowska z domu Drahonowska urodziła się 1 września 1888 r. w Krzeszowicach, którymi administrował jej ojciec, matka była Czeszką.

Olga Drahonowska była uzdolniona artystycznie, rzeźbiła, pisała wiersze. Studiowała we Lwowie – najpierw przez dwa lata biologię na Uniwersytecie Lwowskim, a później w Konserwatorium Muzycznym, które ukończyła. W czasie studiów związała się z „Eleusis”, gdzie poznała Andrzeja Małkowskiego. Tak jak i on była instruktorem „Sokoła”. Po tajnym kursie wojskowym uzyskała stopień porucznika.

Aktywnie włączyła się w przeszczepianie skautingu na grunt polski. Utworzyła pierwszą żeńską drużynę skautową (III Lwowska Drużyna Skautowa im. płk Emilii Plater). Drużyna ta jako pierwsza używała pozdrowienia „Czuwaj!”. Do melodii rewolucyjnej pieśni „Na barykady” Olga Drahonowska dostosowała słowa wiersza Ignacego Kozińskiego „Wszystko, co nasze Polsce oddamy”. Dopisała też własny refren. Tekst i nuty ukazały się jako marsz skautów w piśmie „Skaut” w 1912 r., dając początek hymnowi ZHP. W 1912 r. zorganizowała pierwszy obóz harcerski dla druhen w Kosowie.

Zagrożona gruźlicą po przebytych zapaleniu płuc na leczenie przeniosła się do Zakopanego. Tam prowadziła drużynę skautek. Z chwilą wybuchu I wojny światowej przejęła po swoim mężu Andrzeju Małkowskim kierownictwo skautingu zakopiańskiego. Harcerze i harcerki pomagali jej w prowadzeniu ochronki dla bezdomnych dzieci, taniej jadłodajni, a góralom – w pracach polowych.

We wrześniu 1916 r. Olga Małkowska wraz z rocznym synem opuściła Stany Zjednoczone i wyjechała do Szwajcarii, a wiosną następnego roku do Londynu, gdzie zorganizowała szkołę polską z internatem dla najbiedniejszych dzieci emigracji. Po dwóch latach przymusowego rozstania rodzina Małkowskich spotkała się na krótko w Londynie. Było to ich ostatnie spotkanie. Olga Małkowska bardzo przeżyła śmierć męża. Siłę do życia dał jej syn.

W listopadzie 1921 r. wróciła wraz z synem do Zakopanego. Przez kilka lat uczyła w Szkole Gospodarstwa Domowego w Kuźnicach i w zakopiańskim gimnazjum. Latem 1924 r., dzięki pomocy zaprzyjaźnionej angielskiej skautki, rozpoczęła budowę harcerskiej szkoły pracy w Sromowcach Wyżnych w Pieninach – sławnego „Cisowego Dworku”. Na początku była to szkoła, w której dzieci z niezamożnych rodzin pobierały naukę z zakresu szkoły podstawowej, a później również gimnazjum, według nowoczesnych zasad pedagogiki pod kierunkiem wykwalifikowanych nauczycieli. W latach 1926–1936 powstały kolejne budynki: „Orle Gniazdo” dla chłopców w wieku gimnazjalnym, „Dom Ludowy” przeznaczony na

potrzeby wsi oraz „Watra” – miejsce zbiórek i imprez harcerskich. Olga Małkowska starała się pomóc mieszkańcom Sromowiec i okolicznych wiosek. To dla nich założyła ambulatorium, w którym zatrudniła wykwalifikowaną pielęgniarkę. Z jej inicjatywy instruktorka z Nowego Targu założyła Koło Gospodyń Wiejskich. Mieszkańcy mogli też korzystać z biblioteki. To Oldze Małkowskiej Sromowce zawdzięczają swój rozwój.

Do wybuchu II wojny światowej prowadziła „Cisowy Dworek”, organizowała zloty harcerskie. Dzieje harcerstwa dziewczęcego w Polsce opisała w książce „The story of a million girls”. Była członkinią Naczelnej Rady Harcerstwa i Światowego Komitetu Skautek. Reprezentowała skauting w Komitecie Opieki nad Dziećmi i Młodzieżą w Lidze Narodów, przewodniczyła VII Światowej Konferencji Skautek na Buczu, a VIII Światowa Konferencja w Szwajcarii wybrała ją do przeprowadzenia studiów nad warunkami pracy żeńskich organizacji skautowych w Austrii, Czechosłowacji i Rumunii. W 1927 r. otrzymała honorowy stopień harcmistrzyni Rzeczypospolitej. Była odznaczona m.in. Krzyżem Oficerskim i Krzyżem Kawalerskim Orderu Polonia Restituta, Krzyżem Niepodległości, Srebrnym Krzyżem Zasługi.

Pod koniec września 1939 r. Olga Małkowska przedostała się na zachód Europy. Była członkiem najwyższych władz ZHP na wychodźstwie, m.in. przewodniczącą Naczelnego Komitetu Harcerskiego w Wielkiej Brytanii. W Anglii założyła i prowadziła domy dla dzieci polskich w Dartmouth, Castelmains i Hawson Court. Bez Polski nie potrafiła żyć. Powróciła do niej w 1961 r. Po półtorarocznym pobycie we Wrocławiu osiadła w Zakopanem. W 1964 r. przekazała „Cisowy Dworek”, „Orle Gniazdo” oraz „Watę” Radzie Narodowej Warszawa–Śródmieście na ośrodek dla dzieci (działa do dziś jako Szkolny Ośrodek Wypoczynkowy „Orle Gniazdo”). Umarła 15 stycznia 1979 r., w 60. rocznicę śmierci swojego męża.

W 1988 r. z okazji stulecia urodzin Małkowskich odbyły się dwa wielkie zloty harcerskie – w Trębkach i Sromowcach Wyżnych. Twórców harcerstwa polskiego upamiętniono tablicami w Krzeszowicach, Trąbkach i Warszawie. Delegacja harcerzy popłynęła do Cieśniny Messyńskiej, aby oddać hołd druhowi Andrzejowi.

Obydwoje mieli cenny i rzadki dar oddziaływania na młodzież. Dobrze, że po wielu latach harcerze znowu mogą świadczyć, że marzenia i trud Olgi i Andrzeja Małkowskich nie poszły na marne.

Opracowano na podstawie:

B. Wachowicz, *Druhno Oleńko! Druhu Andrzej! Gawęda o twórcach Harcerstwa Polskiego Oldze i Andrzeju Małkowskich*, Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa 1995

Wielka Encyklopedia PWN, Warszawa 2003

www.zhp.pl

www.orlegniazdo.czorsztyn

